

Religions sociologisk mångfald

Texter till minne av Berndt Gustafsson,
grundare av religions sociologi i Sverige

CURT DAHLGREN (RED.)

LUND STUDIES IN SOCIOLOGY OF RELIGION – VOLUME 13

Straarup, Jørgen. 2021. "Vardagstro och kyrkoordning: en norsk problemformulering i Berndt Gustafssons anda." S. 149--158 i *Religions sociologisk mångfald: Texter till minne av Berndt Gustafsson, grundare av religions sociologi i Sverige, 1651-4432*, redigerad av C. Dahlgren. Lund, SE: Lunds universitet.

RELIGIONSSOCIOLOGISK MÅNGFALD

Texter till minne av Berndt Gustafsson,
grundare av religionssociologi i Sverige

LUND STUDIES IN
SOCIOLOGY OF RELIGION

Editor
Curt Dahlgren

VOLUME 13

LUNDS
UNIVERSITET

© Författarna 2021

ISSN: 1651-4432

ISBN: 91-974760-9-9

Distribution: Förlaget Förortskyrkan HB

Sankt Johannesgatan 4 B

753 11 Uppsala

jorgen.straarup@forortskyrkan.se

Tryck: Media – Tryck, Lunds universitet, Lund 2021

Innehåll

Förord	5
<i>Göran Gustafsson</i>	
Berndt Gustafsson som religionssociolog	9
<i>Jonas Alwall</i>	
Scientologi utifrån och inifrån: konfliktytor och paradoxer	19
<i>Jonas Bromander</i>	
En kyrka i förändring	41
<i>Curt Dahlgren</i>	
Dödsannonser i två sociokulturella miljöer: Förändringar över tid	63
<i>Maria Klíngenbergr & Mia Lövheim</i>	
Kvinnor och religiöst ledarskap: ny kontext och nya aktörer	85
<i>Magdalena Nordin</i>	
Institutets tidiga studier av ”religiösa organisationer bland invandrare” ...	107
<i>Pål Repstad</i>	
Sosial klasse – et underutforsket tema i religionssosiologien	127
<i>Jørgen Straarup</i>	
Vardagstro och kyrkoordning: En norsk problemformulering i Berndt Gustafssons anda	149
<i>Erika Willander</i>	
Kvinnligt, manligt, kyrkligt – En uppföljning av Berndt Gustafssons genusforskning	159
<i>Göran Gustafsson</i>	
Religionssociologiska Institutet (RSI). Kort orientering om en forskningsorganisation och dess publikationer	181
<i>Margareta Skog</i>	
Berndt Gustafssons bibliografi	195

Vardagstro och kyrkoordning: En norsk problemformulering i Berndt Gustafssons anda

Jørgen Straarup

Min mamma och Berndt Gustafsson var båda födda 1920, för 100 år sedan. Jag hade på det viset ganska bra koll på den genomsnittliga generationserfarenhet som han delade med min mamma. Men jag träffade honom aldrig. Han dog 1975, samma år som jag flyttade till Sverige. Det som denna text handlar om är därför läsefrukter, resultat av samtal med kolleger som faktiskt träffade honom, och erfarenheter från arbete på det institut som han bildade, Religionssociologiska Institutet, inklusive kontakter med hans efterlevande familj. Jag påstår saker om Berndt Gustafssons intentioner och målsättningar, men – när allt kommer till allt – vet jag inget om detta. Strängt taget gissar jag. År 2019 inträffade emellertid något som fick alla klockor att ringa. En publikation dök upp som stämde med den rekonstruktion av kyrkosociologen Berndt Gustafsson som jag byggt upp under mer än fyra decennier. Så här skulle också Berndt Gustafsson ha gjort, tycks det mig.

Svensk kyrkosociologi

Berndt Gustafsson (1920–1975) var sociolog och kyrkohistoriker. Redan i titeln på licentiatavhandlingen i sociologi från 1950, *Kyrkoliv och samhällsklass i Sverige omkring 1880: en kyrkohistorisk-sociologisk undersökning* märks spänningen mellan ett sociologiskt samhällsklass-perspektiv och ett mer traditionellt kyrkohistoriskt perspektiv, ”kyrkoliv”. I doktorsavhandlingen i kyrkohistoria från 1953, *Socialdemokratien och kyrkan 1881–1890*, kommer en eventuell spänning inte direkt till uttryck i den neutrala konjunktionen ”och”, men det anas att en sådan kommer att påvisas och utvecklas i avhandlingen.

Berndt Gustafssons intresse för mötet mellan det sociala livet, ”vanligt folk”, och kyrkan är tydligt i merparten av hans omfångsrika produktion. Några boktitlar talar sitt tydliga språk: *Svenska folkets religion: Några ord till dess föraktare* (1969), *När folket ber* (1971), *”Guds lilla barnaskara”*. *Rapport om en samhällskonflikt* (1972) och *Svenska folkets böner* (1972). Hans religionsvetenskapliga inriktning och intresse var det slag av religiositet som stod i relation till den organiserade religionen, det vill säga i huvudsak Svenska kyrkan och frikyrkorna. Berndt Gustafsson var på så sätt främst aktiv som kyrkosociolog; han hämtade sin inspiration från den del av livet som hade något samband med organiserad kristendom. Där tillämpade han samhällsvetenskapliga metoder för empiriska undersökningar och i viss mån teoribildning. Därigenom uppnådde han att konfrontera traditionella dogmatiska uppfattningar om kristen tro med hur vanligt folk tänkte och kände. I hans agenda framkommer tydligt övertygelsen om att traditionell tro och lära behöver förnyas på grund av nya sociala omständigheter. Med etableringen av Religionssociologiska Institutet 1962 fick det

kyrkosociologiska intresset en plattform som överlevde Berndt Gustafsson ända fram till dess att Religionssociologiska Institutet upphörde och införlivades i Svenska kyrkans forskningssekretariat (se Göran Gustafsson & Jørgen Straarup 2010).

Den tidiga svenska religionssociologins kyrkosociologiska inriktning är tydlig bland de personer som lät sig inspireras till forskningsinsatser och -inriktning av Berndt Gustafsson. Hans efterträdare som föreståndare för Religionssociologiska Institutet, Göran Gustafsson, intresserade sig för den organiserade religionen och skrev många arbeten om samma spänning som intresserat Berndt Gustafsson. Intresset för kyrkosociologin har emellertid klingat av under det andra millenniets sista decennier.

Två utvecklingar har lett till att det kyrkosociologiska intresset gradvis kommit att minska. Den *första* utvecklingen inom akademien. Från mitten av 1970-talet institutionaliserades ämnet religionssociologi som undervisnings- och forskningsämne vid de båda teologiska fakulteterna i Lund och Uppsala. Därigenom befrämjades en teoretisk vidareutveckling av den uppfattade spänningen mellan vanligt folk och organiserad religion och försök att följa upp modern sociologisk teori på det religiösa området. Förståelsen av begreppet religion breddades och kom att omfatta ett bredare spektrum av värderingar, livssyner, hållningar och trosföreställningar. Nya samhällsfenomen, exempelvis elektroniska media, krävde uppmärksamhet från religionssociologins institutionaliserade företrädare vid lärosätena, både på det teoretiska och det empiriskt undersökande planet.

Den *andra* utvecklingen handlar om fortsättningen på Religionssociologiska Institutet som från 1990 blev en del av Svenska kyrkans forskningsorganisation. En given kyrkosociologisk uppgift för institutets, numera Kyrkokansliets, medarbetare var att få ordning på kyrklig statistik över folks deltagande i gudstjänster och annan kyrklig verksamhet. Men den kunskap som årligen samlades in och presenterades var inte välkommen i kyrkosociologins nya hemmamiljö. I ett kyrkligt centralkansli finns en principiell inriktning i riktning mot att befrämja kyrkans verksamhet. Det leder till en väldimensionerad stab för information om sådana verksamheter och initiativ som ligger i den nära eller mer avlägsna framtiden. Intresset för undersökningar om spänningar under "gårdagen" mellan vanligt folks religiösa uppfattningar och kyrkan är mer begränsat, även om organisationens strategier behöver material för sina prognoser och initiativ. Som en del av den ständiga omstrukturering som präglar centralorganisationer i största allmänhet har en rad organisatoriska förändringar genomförts inom kansliet, med resultat att intresset för religions- och kyrkosociologi transformerats. Religionssociologins försök att förstå samspelet mellan religiös övertygelse, organisation och samhälle uppfattas i det kyrkliga centralkansliet som en akademisk angelägenhet som en slimmad organisation kan klara sig utan. Kyrkosociologins generella försök att förstå de kristna samfundens relation till medlemmarna ses däremot också fortsättningsvis som en angelägenhet för det kyrkliga centralkansliet, men framför allt är de anställda kyrkosociologernas kompetens användbar för samhällsvetenskaplig utredning av olika förhållanden av intresse för Svenska kyrkans centrala organisation.

Vid ingången till tredje millenniets tredje decennium är det sålunda svårt att peka på svensk aktivitet som ligger i linje med det forskningsintresse som inspirerade

Berndt Gustafsson. Religionssociologin frodas, men kyrkosociologin sitter trångt. Det finns ett starkt intresse för hur religion och religiositet gör sig gällande på en rad livsområden. Det intresset kommer till uttryck hos många aktiva forskare och forskarstuderande på universitet och högskolor. Forskarintresset för hur kyrkor och trossamfund relaterar sig till vanligt folks religiösa uppfattningar ligger däremot i lä.

Norsk kyrkosociologi

År 1993 bildades i Oslo Stiftelsen Kirkeforskning, KIFO. Inspiration för bildandet var bland annat ett önskemål om att etablera ett forskningscentrum för samhällsvetenskapliga analyser av dåvarande statskyrkan Den norske kirke. Ole Gunnar Winsnes, som blev institutets förste forskningschef, var tydligt inspirerat av religionssociologins starka ställning i Svenska kyrkans forskningsorganisation under 1990-talets första år, även om organisationsmodellen för KIFO blev en annan än den svenska religionssociologin inom Kyrkokansliet.

KIFO blev – och är – ett starkt centrum för samhällsvetenskaplig forskning på områdena kyrka, religion och livssyn¹. I ett nordiskt sammanhang är KIFO viktig som utgivare av den kvalitativa tidskriften *Nordic Journal of Religion and Society*. Ett antal större forskningsprojekt med nordisk omfattning har letts av KIFO.

Liksom i svenskt sammanhang kan man också i norsk kontext spåra breddningen av det religionssociologiska intresset, möjligen mest i studiet av religiositet och kultur. Samtidigt har många av de religionssociologiska forskarna sysslat med relationen mellan vanligt folk och kyrka/trossamfund.

Ett exempel återfinns i en nyutkommen rapport från KIFO om barns nattvardsgång. Rapporten av Olaf Agedal, Ånund Brottveit och Tore Witsø Rafoss (2019) handlar om en oväntad utveckling. Som resultat av *trosopplæringsprosjekt* i Norges religiösa sektor (se Botvar m fl. 2015) har det i Den norske kirke blivit så att tidigare gällande regler om ålder och eventuellt konfirmation för deltagande i nattvarden har vänts upp och ner. Barnen har tagit över. De tre författarna har undersökt i vilken omfattning och på vilket sätt detta skett.

Agedal, Brottveit och Rafoss har emellertid inte avslutat sitt engagemang i och med den publicerade rapporten. I samverkan med biskopsmötet har ett uppföljande symposium med religionsvetenskapliga och teologiska specialister, biskopar och präster organiserats för att lära om denna utveckling. Huruvida detta resulterar i en ändrad läroformulering i Den norske kirke är okänt, men det är alldeles uppenbart att den roll som de norska kyrkosociologerna tagit på sig liknar den som Berndt Gustafsson personifierade. De har satt fingret på ett exempel på kyrklig praktik, som en kyrklig majoritet finner positiv, och visat att det officiella teologiska regelverk som är tänkt att styra praktiken är satt ur spel, och föråldrat. Den empiriska kyrkosociologiska undersökningen av den kyrkliga praktiken visar att det finns delar av den kyrkliga traditionen som behöver ses över – i ljuset av de nya empiriska resultaten.

---

¹ Det avspeglas i namnbytet till KIFO – Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning som ägde rum 2014.

Dop och nattvard

Dop och nattvard är de lutherska kyrkornas två sakrament, de heligaste av handlingar som äger rum i kyrkorna. Dop definieras teologiskt som ingången i kyrkan; den som döps blir därmed medlem i kyrkan. Nattvarden är en måltid där deltagarna tar del av Kristus på ett påtagligt sätt. Enligt luthersk teologisk uppfattning är Kristus reellt närvarande i det bröd och vin som måltiden består av, och som deltagarna äter och därmed får i sig. Innehållsligt är det emellertid inte så enkelt att förklara eller ens förstå att enkla livsmedel som bröd och vin är mer än näringsämnen för kroppen, nämligen Jesu Kristi kropp och blod. Och det har inte heller alltid varit så lätt att teologiskt motivera varför den som mottog nattvarden kunde avkrävas vissa kvalifikationer, till exempel att förstå nattvardens innebörd. I olika kyrkkoordineringar har det definierats förbehåll för vem som fick delta i nattvarden. I somliga sådana ordningar har en gräns satts vid dopet, att alltså endast döpta fick delta i nattvardsmåltiden. Genomgången dopbekräftelse, det vill säga konfirmation, har förekommit som förutsättning för deltagande. Också ålder har funnits och finns med bland de förutsättningar för deltagande i nattvarden som historiskt har kommit till uttryck i lutherska kyrkkoordineringar.

I Sverige bestämde sig biskopsmötet och nämnden för gudstjänstliv och evangelisation år 1988 att ta bort restriktioner för tillträde till nattvarden. Beslutet hade föregåtts av en diskussion inom den lutherska internationella gemenskapen sedan 1960-talet, och gradvis hade begränsningar tagits bort (1978-79 konfirmationen som förutsättning). Med beslutet 1988 överges också dopkravet, och i stället markeras församlingarnas uppdrag ”att nattvardsfirandet skall bli en högtid och en kraftkälla för alla åldrar” (Biskopsmötet ... 1988:3).

Den norske kirke har också tagit bort åldersrestriktionerna för deltagande i nattvarden. Det skedde 1993 efter en gradvis sänkning av åldersgränsen, först till 12 år (1968), därefter 6 år (1981).

I rapporten från KIFO får man reda på vilken betydelse som sänkningen av åldersgränserna har haft. Men de tre författarna pekar på ytterligare en viktig förändringsfaktor i det norska religiösa landskapet, nämligen den trosuppläringsreform (i det följande trosupplärning) som Stortinget beslöt 2003 och som nu har implementerats i hela landet.

Trusopplæringsreformen är en reform genomförd utifrån en politisk insikt om att tro, religiositet och livssyn utgör en viktig del av underlaget för landet, och att därför kyrkor, religioner och livssynsorganisationer bör få samhälleligt stöd för att lära nästa generation vad tron, religionen eller livssynen går ut på. Samma belopp per medlem ställs av statsmakten till förfogande för kyrkorna/religionerna/organisationerna.

En reform av den storleken har givetvis organisatoriska konsekvenser. I Den norske kirkes församlingar har den lett till att mer än 600 personer anställts som ”trosupplärare”, det vill säga medarbetare med huvuduppgift att ”undervisa barn och ungdom om kristendom”. För en organisation som Den norske kirke är det en stor förändringsprocess i sig att absorbera och integrera så många anställda. Att initiera och implementera trosupplärning på olika sätt är en annan organisatorisk förändring med en rad konsekvenser: personal, lokaler, undervisningsmaterial, koordinering

med annan församlingsverksamhet etcetera. Konsekvenserna stannar emellertid inte på det organisatoriska området, det vill säga åtgärder som organisationen måste vidta. Det uppkommer dynamiska effekter när den organisatoriskt planerade verksamheten rullar på. De som deltar i verksamheten, barnen och ungdomarna, deltar i specifika sammankomster och undervisningstillfällen, och i samband med det sker en introduktion till andra delar av kyrkans verksamhet, där deras närvaro och deltagande innebär ett nytillskott av påverkan. När trosupplärningsverksamheten fyller kyrkans lokaler och gudstjänster med nyfikna och vetgiriga barn händer ytterligare en sak: hävdvunna former och begränsningar blir ifrågasatta, och ibland åsidosatta. Argumentationen för det hävdvunna upplevs som tunn, eller ohållbar, av barnen och ungdomarna, liksom av deras trosupplärare och andra anställda. Och då sätts det hävdvunna åt sidan.

Då barna opna nattverden

Den gällande norska kyrkoordningen föreskriver att barn ska vara döpta och ha undervisats om nattvardens innebörd för att kunna delta i nattverden. Trosupplärningsreformen öppnar nya kanaler till barn, från förskoleålder och uppåt. I trosupplärningsverksamheten involveras trosupplärare och präster och undervisar om bibel, gudstjänst, dop och nattvard. De upptäcker att det finns ett intresse och ett stort allvar bland barnen och involverar försöksvis barnen i nattwardsfirandet, först som kommunikanter, sedan också som assisterande ministranter. I början inom ramen för trosupplärningsverksamheten, men så småningom också i de ordinarie gudstjänsterna. Som en följd av trosupplärningsreformens verksamheter slutar man bry sig om kyrkoordningens förbehåll om dop.

Det är denna process som de tre religionsvetarna Aagedal, Brottveit och Rafoss beskriver – i sann Berndt Gustafssonsk anda. En kyrklig bestämmelse kommer i konflikt med levande församlingsverksamhet, och ur den uppkommer en situation där något slags förhandling mellan liv och lära måste komma till stånd.

Studien

Två huvudsakliga materialgrupper används i studien, utöver en solid kännedom om norska kyrkliga förhållanden, (a) en intervju- och observationsstudie med trosupplärare och andra kyrkligt anställda i ett fåtal församlingar, utvalda mot bakgrund av kännedom om kyrkliga regionala skillnader och särskilda kännetecken och (b) en enkät till 545 trosupplärare på en nationell lista, med en svarsprocent på cirka 40 procent. Upplägget har granskats ur etisk och juridisk synvinkel.

I en *första* omgång beskrivs trosupplärningsverksamheten i de församlingar som ingår i studien. Föräldrar, lärare, kyrkomusiker och präster beskriver kopplingen mellan verksamhet för olika åldrar och nattwardsfirandet. Många exempel på barnens förmåga att ta in och reflektera det allvar som nattverden innehåller återges i redovisningen av intervjuerna.

En trosupplärningspedagog beskriver en längre period med gradvisa försök att hitta en lämplig form och struktur för barnens medverkan i gudstjänsterna och nattvardsfirandet. Och efter viss försöksverksamhet har man i hennes församling kommit fram till att ganska lite behöver barnanpassas (sidan 46).

Vi jobba mye inn mot gudstjenestene, og at dette ikke skulle bli en sånn satellitt, at trosopplæringa drev på med noe helt for seg sjøl. Så alle samlingene resulterte i at barna var med i en gudstjeneste. Og de første årene så laget vi oss en egen sånn – «Vi i kirka»-liturgi, med at det og det og det skulle alltid være med i disse gudstjenestene. Det har vi med årene beveget oss helt bort ifra. Ut fra den tanken om at barn trenger ikke noe som er spesielt tilrettelagt for barn. Altså «kyrie» og «gloria» og alt det som ligger i gudstjenesten er fint for barn. Det er veldig lite som trenger å forenkles. Sånn at vi har blitt mer opptatt av å rett og slett lære dem den liturgien som ligger i hovedgudstjenesten vår. Fordi vi vil at de skal kunne kjenne seg igjen uansett når de går i kirka. Så vi ville ikke laget dette så veldig spesielt lenger, og det har vi veldig god erfaring med. Sånn at f.eks. med 6-åringene så har vi fokus på å lære dem «kyrie» og «gloria». Og Fadervår har vi lagt inn i 11-årstiltaket sånn at de kan medvirke.

En trosupplærer har noterat intresset för nattvard hos de barn som deltar i trosupplärningsarbetet (sidan 50).

Mens barna derimot, de etterspør det. Jeg husker at barn kom bort til meg på slutten av en gudstjeneste og spurte: «Er det ikke nattverd i dag?». Og når jeg sa at i dag er det ikke nattverd, så blir de litt sånn... Og jeg husker når det gjelder mine egne barn. Når jeg spør: «Vil dere bli med på jobb i dag?» Så spør de: «Er det brød og vin?» Og sier jeg, «ja», så bli de gjerne med.

En kantor som är delaktig i trosupplärningsarbetet, bland annat därför att hon leder barnkör, berättar om barnens besvikelse om det inte är nattvardsfirande på de gudstjänster som barnkören ska sjunga på (sidan 54).

– Er det slik at i dei fleste av disse gudstjenestene er det nattverd?

– Ja, barna blir jo veldig skuffa hvis det ikke er det.

– Korleis kjem det til uttrykk?

– Nei, f.eks. har det hendt de har spurt: «Ja, er det nattverd snart?» «Nei, i dag er det ikke nattverd» «Ååååh!» sier de. Når det kommer til nattverden så er det jo alltid sånn at koret synger en sang når utdelingen starter. Og da er det ofte de begynner å gå, eller de gjør seg liksom klare til å gå, til nattverd. Så jeg sier: «Nei, vent! Vi skal synge en sang først, og så kan dere gå». De fleste er veldig ivrige på å gå til nattverd, og de aller fleste går.

Trosupplärningsreformen har bidragit till en tydligare integrering av barn i gudstjänster. Som en trosupplærer uttrycker saken: barnen är inget vi visar upp, barnen är jämbördiga deltagare (sidan 48f).

Barn har i större grad enn på familiegudstjenestene blitt mye mer deltakere. Vi vil ikke vise fram barna. Det er ikke noe sånn at når jeg er i kirka med en barnegruppe, så stiller de seg opp og så synger de en sang, og så er vi ferdig med dem. Men de deltar, de går i prosesjon, de leser gjerne, hvis de er store så leser de bønner og andre tekster. De tenner lys, ikke sant. Og de kan salmene, de drar liturgien, sånn at de deltar på lik linje, de er i menigheten. Og da tenker jeg at da er det naturlig, hvorfor skulle ikke de gå til nattverd? Eller hvorfor skulle vi ikke ha nattverd? Det er ikke noe spesielt at barna er med. Det er det vanlige. Den tanken tror jeg trosopplæringa har bidratt til, rett og slett.

En forälder som i merparten av sitt vuxna liv varit skeptisk till kyrkan, men som börjat följa med sina barn, som deltagit i trosupplärningsverksamheten, till nattvarden, tillfrågas om det förhåller sig så att det är barnens engagemang för nattvarden som lett till att även hon börjar delta i nattvardsfirandet. Idén om att det är barnen, det vill säga deltagarna i den kyrkliga barnverksamheten, som drar med sina föräldrar till kyrkan, är en idé som dyker upp lite då och då i kyrkosociologiska analyser. Två exempel är Dennison Nashs (1968) kortfattade analys i den viktiga religionssociologiska tidskriften *Journal for the Scientific Study of Religion* och artikeln sex år tidigare i samma tidskrift av Peter Berger och Dennison Nash (1962). Här medger föräldern att det är så det förhåller sig för hennes del (sidan 75).

Jeg har på en måte en personlig tro, men jeg er på mange måter litt sånn motstander av kirken. Det så mye rart som skjer i kirken mange steder. Men jeg føler at her er det en raushet og en inkludering av alle. Den kristne troen kommer foran, så derfor ble det riktig å ta nattverd.

– Er det egentleg gjennom barna du har byrja å gjere det igjen?

– Ja, det er egentlig gjennom barna jeg har begynt å gjøre det.

Det *andra* stora materialet, enkäten till trosupplärare, rymmer material om spridningen av hållningar till barns nattvard bland de personer som ansvarar för trosupplärningen i sina respektive sammanhang. Uppgifter från två tabeller i rapporten sammanfattas i tabell 1.

Av tabell 1 framgår att en inställning som går ut på att alla (inklusive barn) får delta i nattvardsfirandet finner störst uppslutning bland trosupplärarna, när saken formuleras positivt. Nio av tio trosupplärare bejakar att alla som önskar det får delta i nattvarden. Då frågan i stället går ut på om endast bekännande kristna får gå till nattvarden, ett slags negativ formulering, förklarar sig endast knappt två av tre trosupplärare oeniga.

Studien utmynnar i vissa teoretiska idéer som aktualiserats av dels barnens nya roll i nattvardsfirandet, dels den kyrkliga situationen i vilken detta nya utspelar sig. Rapporten publiceras och görs tillgänglig. Här skulle man kanske förvänta sig att forskarnas arbete tog slut, och att de därmed skulle överlämna bruket av den nya kunskapen till andra, in casu kyrkoarbetare av olika slag.

Som redan nämnts är det inte vad som sker. Forskarna ser till att deras resultat om barnens nattvardsgång förmedlas till och diskuteras av företrädare för Den norske kirke, av andra akademiska företrädare, och av ”vanliga” trosupplärare och präster. Berndt Gustafsson ler i sin himmel.

Tabell 1. Trosupplärarnas hållningar till barns nattvardsgång.

	Tabell 6 Hvem kan gå til nattverd? «Bare bekjennende kristne bør gå til nattverd»	Tabell 7 Hvem kan gå til nattverd? «Alle som ønsker det kan gå til nattverd»
Helt uenig	34,5 %	2,3 %
Uenig	29,4 %	1,9 %
Verken eller	11,3 %	4,7 %
Enig	12,9 %	24,4 %
Helt enig	9,3 %	65,7 %
Vet ikke	2,6 %	0,9 %
Total	100,0 %	100,0 %

Källa: Agedal, Brottveit & Rafoss 2019:91.

Referenser

- Agedal, O., Å. Brottveit, & T. Witsø Rafoss. (2019). *Då barna opna nattverden: Ein studie av barnenattverd i Den norske kyrkja*. Oslo, NO: KIFO Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning.
- Biskopsmötet och Svenska kyrkans nämnd för gudstjänstliv och evangelisation. (1988). *Barnen vid Herrens bord: om nattwardsdeltagande före konfirmationen*. Stockholm, SE: Svenska kyrkans nämnd för gudstjänstliv och evangelisation.
- Botvar, P. K., Å. Brottveit, N. Hoel, E. Håkedal & U. Schmidt. (2015). *Avsluttet reform eller fortsat læring og utvikling? Trosopplæring som arbeidsform i menighetene*. Oslo, NO: KIFO Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning.
- Gustafsson, B. (1950). *Kyrkoliv och samhällsklass i Sverige omkring 1880: en kyrkohistorisk-sociologisk undersökning*. Stockholm, SE: Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag.
- Gustafsson, B. (1953). *Socialdemokratien och kyrkan 1881–1890*. Stockholm, SE: Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag.
- Gustafsson, B. (1969). *Svenska folkets religion: Några ord till dess föraktare*. Stockholm, SE: Gummesson.
- Gustafsson, B, Birgitta Esaiasson, and Anne-Sofie Ögland. (1971). *När folket ber*. Stockholm, SE: Religionsociologiska Institutet.
- Gustafsson, B. (1972a). *Guds lilla barnaskara: Rapport om en samhällskonflikt*. Stockholm, SE: Gummesson.
- Gustafsson, B. (1972b). *Svenska folkets böner*. Stockholm, Verbum.

- Gustafsson, G., & Straarup, J. (2010). "Stiftelsen Berndt Gustafssons minnesfond för kyrko- och religionssociologi." Hämtad 2020-03-10 (http://berndtgustafsson.se/dir/index.php/download_file/view/31/132/).
- Nash, D., & Berger, P. L. (1962). "The Child the Family and the 'Religious Revival' in Suburbia." *Journal for the Scientific Study of Religion* 2:85–93.
- Nash, D. (1968). "A Little Child Shall Lead Them: A Statistical Test of an Hypothesis That Children Were the Source of the American Revival." *Journal for the Scientific Study of Religion* 7:238–240.